

DOKUMENTUMOK

D. Tóth Béla

ABA-NOVÁK VILMOS TEVÉKENYSÉGÉRE VONATKOZÓ IRATOK A MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁRBAN

Forrásközlés

Aba-Novák Vilmos, a két világháború közti pikturánk egyik kiemelkedő jelentőségű művésze volt. Közleményünkkel, a közreadott levelekkel, iratokkal és a hozzájuk kapcsolódó események ismertetésével, valamint az ezekből levonható következtetésekkel az Aba-Novák életmű teljesebbé és árnyaltabbá tételét kívánjuk elősegíteni.

Az 1894-ben született Aba-Novák már fiatalon megtalálta egyéni stílusát: az expresszív ábrázolásmód beolvasztását az ún. római iskola irányzatába. Ennek a két irányzatnak a keverése és Aba-Novák egyéni témaválasztása, az erőteljes színek alkalmazása hamar elismerést szerzett a fiatalembernek.

1931-ben Gerevich Tibor azt írta Aba-Novák Vilmosról, hogy a római Magyar Akadémián résztvevő magyar festők közül ő fejezi ki „legérettebben és leghatározottabban ... az új római magyar stílustörekvéseket.” (Magyar Művészet, VII. évfolyam, 1931. 197.) A Magyar Művészet ugyanezen számában „Vallomás” címen Aba-Novák írását is olvashatjuk (129–136.), Ybl Ervin tanulmányának kíséretében (137–146).

A „Vallomás” hozzásegít bennünket ahhoz, hogy a most bemutatásra kerülő levelekben írtakat is jobban megérthessük: „26–27 éves fejjel, négyéves háborús multtal újra bekapcsolódva az életbe, indultam akkor el, senkivel sem tartva semmiféle kapcsolatot, még kiállításokba sem igen jártam. Ma tisztán látom, hogy ez a légüres térben való tapogatódzás jó volt arra, hogy minden „kész” helyről jött befolyástól mentesen egy autodidakta kegyetlen nagy önfegyelme alapján, szigorú analitikus stúdiókat végezzek.”

A most következő levelek első csoportja a fiatal, pályáját éppencsak elkezdő Aba-Novák Vilmost mutatja be, az 1930-as évekbeliek a művész korántsem felhőtlen életét, az 1935 utáni levelezés pedig a már nemzetközi hírnévre szert tett festőművész határozott törekvéseit tárja elénk. Az már más kérdés, és sajnos e korszak jellemzője, hogy egyik időszak sem hozta meg számára a remélt eredményt.

Az 1926-ban írt levelek akkor születtek, amikor a Szinyei Társaság grafikai díjának elnyerése után Aba-Novák Vilmos a Társaság utazási ösztöndíjával rövid körutat tett Olaszországban, Svájcban és Párizsban. Az ekkor keletkezett négy Aba-Novák levelet tesszük közé, és az ezekre született válaszokat. Mindegyiket teljes terjedelmében, eredeti helyesírással. A leveleket a milánói magyar konzulhoz, dr. Papp Gáborhoz címezte Aba-Novák. A levélváltás bemutatása után zárójelben közöljük a levelek feltalálási helyét a Magyar Országos Levéltárban.

1 levél:

[ceruzával, jegyzetfüzetből kitépett kockás papíron].

Aba-Novák levele Dr Papp Gábor milánói magyar konzulhoz:

„Nagyságos Dr Papp Gábor úrnak, m. kir. Konzul.

Milano.

Mélyen tisztelt Doktor Uram!

Bocsásson meg hogy papír hiányában ilyen uton hiányosan keressem fel, de ½ óra mulva 9.30kor utazom Párizsba. Nagyon kérem, ne vegye tiszteletlenségnek.

A mellékelt rézkarcaimat szerettem volna Doktor Úrnak bemutatni és az itten való elhelyezést illetőleg tanácsát kérni. Így csupán arra szorítkozom, hogy lehetőleg helyezem munkáimat, és várom Doktor Úr szíves értesítését.

Párisi címetem majd megadom. (A budapesti: Aba-Novák Vilmos Budapest, I. Csillagvölgyi út 3.) Nagyon lekötelezne, ha üzlethez segítene, a Szinyei utazási díj, mellyel utazom bizony kevés. – Itt jelzem, hogy a „Savonarola”-ra külön grafikai díjat kaptam, a budapesti Szépművészeti Múzeum pedig vásárolta legújabbán a „Körmenettel” együtt. Ezek a lapok most is szerepelnek a Bruxelles-ben a Szinyei kiállításon.

Bocsánat mindezért!

Mély tisztelettel Aba-Novák”

2. levél:

Aba-Novák Dr Papp Gábor milánói konzulnak:

„Páris, 1926. máj. 9.

Mélyen Tisztelt Doktor Úr!

Mindenekelőtt teljes bocsánatot kérek egyrészt azért, mert bátorkodtam őszinte bizalommal felkeresni, másrészt azért, mert ennek külső formái nem feleltek meg annak a, Doktor Uram személye iránti mély tiszteletnek, mely bennem még budapesti igen mértékadó tényezők információja alapján él.

A vonatomból indulásom előtt véletlenül tudtam meg a milanoi Konzulátus címét 2 nappal utazásom után. Vontatom 9.30kor indult. Ha súlyt helyezek arra az értékes nexusra, amelyet Doktor Uram jóindulata jelent, nem tehettem másként. Nagyon kérem, hogy bocsásson meg ezért a látszólagos tiszteletlenségért.

Magamról annyit, hogy a Szinyei-Merse Pál társaság ösztöndíjával külföldi tanulmányi úton vagyok. Velence, Verona, Milano, Bern, Bazel után most Párisban időzöm e hó 19-ig. Innen Zürich, Wien, Budapest. E hó végén Budapestre leszek.

Az utazás költségeit ösztöndíjam nem fedezi, ezért hoztam magammal néhány munkámat (csupán karcot). Lapjaim 1924-ben a velencei nemzetközi kiállításon és 1925-ben a római egyházművészeti kiállításon vettek részt. Azonkívül 1924-ben Zürich (Magyar Rézkarcolók Egyesülete), 1925-ben Cleweland (és még 8 amerikai város), 1926-ban most a Szinyei Társasággal Bruxelles-ben is szerepelnek. Lapjaimat vásárolta többek között a budapesti, zürichi és néhány amerikai Szépművészeti Múzeum. Ezeket a lapjaimat hagytam Doktor Úrnak, azzal a kéréssel, hogy ha ismer Valakit, akit érdekel, lenne olyan jó, figyelmét felhívni.

Az árakat nemzetközi viszonylatban közlöm:

Savonarola 500.000 K.	}	Ezek magyar koronában megadott kiállítási
Körmenet 350.000	}	árak. Magának 20%-al olcsóbbak. Mint
Mene, tekel, ufarszin 350.000	}	adatot közlöm még, hogy a Savonarola
Kaszások 400.000	}	a Szinyei Társaság 1925 évi grafikai díját vitte el
Szakállas önarckép 200.000	}	

Amennyiben Doktor Úr kérésemnek eleget téve foglalkozik dolgaimmal és sikeresen, úgy bátorodom közölni, hogy május 19-én Párist elhagynom, indulok haza.

Bármely értesítést vagy pénzküldeményt kérem ennek megfelelően kezelni. Későbbeni pesti címemre: Budapest, I. Csillagvölgyi út (Zúgliget) 3. szám. Én máj. végén már Budapesten leszek, de addig is megbízottam minden postai küldeményt átvesz. – Ha eladás nem történne, úgy a karcaim sorsáról majd küldök értesítést. Alighanem Kelemen Emil barátom útján a „Nasici” segítségével szállíttatom haza. Erről még nem kell részletesen intézkednem, remélem nem is kerül rá a sor.

Újólág kérem Doktor Urat, hogy bocsásson meg látszólagos tiszteletlenségemért, melyet mint szívességet kérő kényszerűségből elkövettem. Megnyugtató szíves értesítését mély tisztelettel várom, [*a sorok közé szúrva:*] ha csak lehet még Párisba, és nagyon de nagyon köszönöm.

Legteljesebb tisztelettel és hazafias örömmel köszönti igaz híve

Aba-Novák Vilmos

Paris. Rue Gregoire de Tours 6. Grand Hotel de L' univers.

[*A lap szélére írva:*] Ha valaki több lapomat venné, úgy nem 20%, hanem 30% az engedmény.”

3. levél:

Választervezet:

„Monsieur Guillaum Aba-Novák

Paris 6

6. Rue Gregorie de Tours

F. hó 9-én kelt soraira van szerencsém értesíteni, hogy milánói átutazásakor itt hagyott képeit megkaptam. Bár képek eladása nem tartozik a konzulátus teendői közé, mégis remélem, hogy sikerülni fog néhányat belőlük eladni. További értesítést és elszámolást budapesti címén fogok küldeni.

V/15. Papp”

4. levél:

Aba-Novák Vilmos levele a milánói konzulnak:

„Nagyságos *Dr Papp Gábor* Úrnak m. kir. Konzul

Miláno

Mélyen tisztelt Doktor Úr!

Megtisztelő szíves sorait (1926. máj. 15. keltezve) melyben karcaim átvételét jelezte, hálással köszönöm.

Bátorodom jelen soraimmal tiszteletteljesen értesíteni, hogy külföldi utamról megérkeztem, sőt már dolgozom is a Zúgligetben.

Nagyon jól esett Doktor Úr megértő álláspontja – hálással és nagyon köszönöm.

További szíves értesítését mély tisztelettel várom.

Hazafias üdvözlettel köszönti igaz híve

Aba-Novák Vilmos festő

Budapest I. Csillagvölgyi út 3. 1926. jul. 15.”

A levél hátoldalára írt választervezet:

„Aba-Novák Bp.

Július hó 15-én kelt levelére van szerencsém értesíteni, hogy május havában a konzulátuson hátrahagyott képeiből eddig egyetlen darab sem talált vevőre. Kérem mielőbbi szíves

[*áthúzva:*] (értesítését, kívánja-e a képeket továbbra is itt hagyni, vagy pedig mily módon fogja azokat hazaszállíttatni.) intézkedését azok átvétele, illetve elszállíttatása iránt.

VIII/13 Papp.”

5. levél:

Aba-Novák dr Papp Gábor konzulnak:

„Bpest, 1926. szept. 7.

Mélyen tisztelt Uram!

Aug. 13.áról keltezett sorait köszönettel nyugtázom.

Nagyon köszönöm szíves fáradozásait és kérem arra, hogy juttassa munkáimat Freud Miksa úrhoz, a Nasicó igazgatójához. Corso Vitt. E. 8. II. Freud igazgató urat e sorokkal egyidejűleg értesítem.

Ujlagosan köszönöm szíves fáradozását és mély tisztelettel köszöntöm

Aba Novák

Aba-Novák Budapest, I. Csillagvölgyi út 3.”

A levél hátoldalán választervezet:

„Aba-Novák Vilmos festőművész úrnak Bp.

F. hó 7-én kelt soraira van szerencsém értesíteni, hogy a május hó folyamán a Konzulátuson hagyott öt rézkarcát továbbítás céljából elismervény ellenében dr. Freud Miksa cégvezető úrnak átadtam.

IX/ 22 [olvashatatlan szignó]

[*Hátoldalon:*] 5 db karcot átvettem

Milano, 926. Szept. 22.

Freud Miksa”

[*A levelet szept. 25-én postázták.*]

(MOL K 127. 12. csomó, 901/1926)

A következő iratcsoport 1930-ban született, amikor Aba-Novák a Római Collegium Hungaricumban ösztöndíjas volt. 1930-ban levélben fordult a Vallás- és Közoktatási miniszterhez (ikt. sz. 470-51-47)

Aba-Novák levele a Vallás- és Közoktatásügyi miniszterhez

„A Nagyméltóságú M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Urnak,
Budapesten.

Kegyelmes Uram!

Mint római ösztöndíjas, mély tisztelettel kérem Kegyelmes Uramat, hogy 1930 március 1-től számítva, a még hátralévő 4 hónapi ösztöndíj időre szóló, római ösztöndíjamat készpénzben, mint kézi ösztöndíjat kegyeskedjék kiutalni.

Kérem Kegyelmes Uramat ezenkívül arra is, hogy miután január és február hónapban nem tartózkodtam Rómában, az ezen időre eső étkezési pénzt, mely napi 15 lirájával számítva 885.– lirát tesz ki, a Régia Accademia d' Ungheria di Roma házipénztárából készpénzben felvegyem.

Kérésém indoklásául bátor vagyok megemlíteni, hogy római tartózkodásom ideje alatt (1929 február 1929 december 21) átlag havi 150.– pengő oly kiadásom volt, melyre fedezetet az ösztöndíj nem nyújtott és amely 150.– pengő multhatatlanul szükséges ahhoz, hogy a zavartalan műtermi munkát folytathassam, másrészt Róma környékét és Umbriát valamennyire megismerjem. Miután anyagi forrásaim kiapadtak, pénzem elfogyott, műtermi

munkát folytatni ennél fogva, minden kereset hijján képtelen vagyok, másrészt éppen anyagi okok folytán például még Firenzét sem ismerem, arra kérem újólág Kegyelmes Uramat, hogy a még hátralévő ösztöndíj-illetményeimet kéziösztöndíj formájában egy összegben engedélyezni kegyeskedjék.

Hangsúlyozni kívánom Kegyelmes Uramnak, hogy egy olyan nyilvános nemzetközi fórum előtt való szereplésre, melyre egy ilyen általam is élvezett külföldi ösztöndíj erkölcsileg minden ösztöndíjast kötelez, teljes egészében, jól felvértezve rendelkezésre állok az eddig készült és Rómában lévő összes képeimmel.

Kérésemet Nagyméltóságod Szíves jóindulatába ajánlva, megkülönböztetett tisztelettel és ragaszkodással:

Budapest, 1930. február 15.

Aba-Novák Vilmos s. k.

Bpest, II. Margit körút 54. sz.”

[A levél gépírással készült.]

Aba-Novák írása alatt **Gerevich Tibor** egyetemi tanár, művészettörténész, kurátor az alábbi megjegyzést fűzte a kéréshez:

„Folyamodó kérését a legmelegebben pártolom, s azt költségvetésileg, nehézség nélkül kivihetőnek tartom. Művészi kiképzéséhez szükséges Rómán kívül más városok megismerése és művészetüknek, műemlékeinek tanulmányozása.

Budapest, 1930, febr. 16.”

A hivatal működésbe lépett! Palágyi tisztviselő 1930. március 12-én, a Római Collegium Hungaricum címére írt levéltervezetében még egyértelműen utasította az igazgatót, hogy a kérvényben foglalt összeget Aba-Nováknak fizesse ki. Március 24-én azonban ugyanaz a Palágyi már arra kérte a Collegium igazgatóját, hogy nyilatkozzon arról, vajon megvan-e a fedezet a kért összeg kifizetésére. Dr. Tóth László egyetemi magántanár, a Collegium titkára, 1930. április 11-én kelt levelében (ikt. sz.: 470-51-84) támogatta Aba-Novák kérését, de nem 15, hanem napi 13 lira étkezési pénz folyósítását javasolta. E levél alapján április 29-én a minisztériumban megszületett a döntés: Aba-Novák 2353 lira étkezési pénzt vehet fel a Collegium Hungaricumban. (Arról nem maradt fenn irat, hogy a hat hónapra szóló ösztöndíjat, összesen 2640 lírát megkapta-e Aba-Novák vagy sem.)

Haza térve Rómából, Aba-Novák további kéréssel fordult gr. Klebelsberg Kuno kultuszminiszterhez (ikt. sz.: 470-51-288):

Aba-Novák levele Klebelsberg Kuno kultuszminiszterhez

„Nagyméltóságú Miniszter Úr!

Kegyelmes Uram!

Két évig voltam a „Regia Academia d' Ungheria di Roma” ösztöndíjas tagja. Ez alatt az idő alatt készült képeim hazaszállítása, a római „Crowe” cég útján történik. Az így felmerült kiadásokat – egyezerhaszáz lírát – mai anyagi helyzetemben fedezni nem tudom.

Minthogy bírom a római Academia d' Ungheria igazgatóságának határozott ígérését, arra vonatkozólag, hogy minden szállítási költség nem általam fedeztetik, megfelelő műterem felszereléssel utaztam le. Csak így volt lehetséges azt a munkatempót felvenni, mely a veneziai kiállítás sikerét hozta: az olasz állam megvette „Bettola” című képemet a római „Galleria d' Arte Moderna” részére.

Nagyon kérem Kegyelmes Uramat, hogy a szállítási költséget, 1600 lírát engedélyezni kegyeskedjék.

Mély tisztelettel és ragaszkodással

Budapest, 1930 okt. 10.

Aba-Novák Vilmos festő,

Budapest II. Margit körút 54. V. em. műterem.”

[*Folytatólag a túloldalon:*]

„Fentiekhez bátor vagyok pótlólag megemlíteni, hogy az említett 1600 líráról szóló számlát a „Ditta Crowe” cég a római „Academia d’ Ungheria” igazgatóságának nyújtotta be, miután a római Academia a feladó, mely egyúttal biztosítékot is nyújtott a számla kifizetése iránt.”

A minisztérium ismét a római Academia-hoz tette át az ügyet, kérve annak javaslatát. Dr. Miskolczy Gyula egyetemi tanár, igazgató november 7-én írt válaszában nem éppen hízlelgő hangú levélben (ikt. sz.: 470-51-304) fejtette ki véleményét.

Részletek a levélből: „... Mivel már a második művész (Miklós József és Aba-Novák Vilmos) hivatkozik arra, hogy az Intézet Igazgatóságától a multban hasonló ígéretet kapott, ezt az állítást igazoltnak kell elfogadni, s a kérelmező kétségtelenül jóhiszeműen cselekedett, mikor ebben az ígéretben bízva, műterem-tárgyait is magával hozta. Kevésbé jóhiszemű a második állítás a szállító cégről, mert én, mint annak idején a kurátor helyettese, s az Intézet tényleges vezetője, senkinek sem engedtem meg, hogy az Intézet nevében adjon megbízást a cégnek, sem pedig biztosítékot nem nyújtottam a számla kifizetése iránt ... Ekként, ha a kérelem etikai oldala nagyon vitatható is, kétségtelen, hogy az Intézet jóhírnevének megőrzése végett a szállítócéget ki kellene fizetni, s Aba-Novák Vilmos is, aki jelenleg igen nehéz viszonyok között él, megérdemli Nagyméltóságod kegyes jóakarátát, mert működésével dicsőséget hozott nemcsak a Római Magyar Intézetre, hanem az egész magyar művészetre a Velencei kiállításon elért sikerével. Ezért bátor vagyok javasolni, hogy Nagyméltóságod a kérdéses szállítási költségek kétharmad részének az Intézet terhére történő kifizetését engedélyezni kegyeskedjék....”

E javaslatot a miniszter figyelembe vette és engedélyezte, hogy a római Intézet kifizesse az 1600 líra kétharmad részét. A fennmaradt egyharmad rész kifizetését valószínű, hogy Aba-Novákra terhelték, de erről nem maradt fenn irat.

(MO. K 636. 397 doboz, 470-51. Aba-Novák Vilmos)

Az itt közölt Aba-Novákra vonatkozó íráskövetkező csoportja az 1930-as évek második felében született, Aba-Novák, illetve a new-yorki magyar konzul és a washingtoni magyar nagykövet között. Ahogy a milánói konzulátusra írt levelekből jól kiérezhető, hogy a konzulátus – ha már Aba-Novák levélben fordult hozzájuk, sőt még egy csomagot is rájuk bízott – csak hivatalos kapcsolatot kívánt fenntartani a festővel, és az is valószínű, hogy semmit sem tettek a rézkarcok esetleges eladása érdekében; úgy a hivatalos amerikai levelek hangja sokkal segítőkészebb, és Aba-Novák is már öntudatos, sikeres és magabiztos festőművészként szólal meg. A válaszok már a „Mester”-nek szólnak, de a felvetett és megoldásra váró javaslatok szempontjából a végeredmény most sem több, mint ami a milánói levelekből kiderül: ígéret van, segítség semmi!

Teljes terjedelmében csak az Aba-Novák leveleket közöljük. A mások által írt választervezeteket kivonatossan tesszük közé, illetve csak akkor közöljük bővebben, ha azokból új információkhoz juthatunk. Ez az irategyüttes egyébként újságkivágatokat is tartalmaz Aba-Novák és Iványi Grünwald new-yorki kiállításának kritikáival. Ezek meglétét csak jelezzük.

Az 1930-as évek közepén Budapesten megalakult az Amerikai–Magyar Művészeti Akadémia. Az USA-ban 1935 elején ugyancsak megjelent a társaság képviselete. Levélpapírjuk tanúsága szerint Aba-Novák Vilmos, Iványi Grünwald Béla és Kandó László voltak az Akadémia vezetői, Bartók Tibor újságíró látta el a titkári teendőket. Az Amerikai–Magyar Művészeti Akadémia a new-yorki magyar konzulátus ideiglenes támogatását (temporári Care) élvezte. Az 1935 februárban és még egy két hónapig a levélpapír fejléce azt mutatta, hogy a Művészeti Bizottság tagjai voltak: Ugron Gábor a Magyar Képzőművészeti Szövetség elnökének volt titkára, Petrovics Elek a Szépművészeti Múzeum és Réti István a Képzőművészeti Főiskola igazgatója, valamint Majovszky Pál a Kultuszminisztérium korábbi tisztvise-

lője. Az 1935 márciusban használt levélpapír a fentiekén kívül még felsorolja az Egyesült Államokban választott elnökségi tagokat is: George William Eggers, a new yorki College Művészeti főiskolájának elnöke, Dr. Robert B. Harshe a chicagói Művészeti Intézet igazgatója, Frank Jewett Mather a princetoni egyetem tanára. Az 1935. júniusi levélpapíron még egy személlyel bővült ez a névsor: Abris Silberman az amerikai-magyar kereskedelmi kamara igazgatójának, galéria tulajdonosnak a nevével. A Művészeti Akadémia a new yorki magyar konzulátus címét adta meg levelezési helyül.

Az Akadémia levélpapírján írt Aba-Novák Pelényi János magyar nagykövetnek Washingtonba.

1. levél:

Aba-Novák levele Pelényi János nagykövetnek

„1935. február 16.

Méltóságos Pelényi János Meghatalmazott miniszter és követ urnak
Washington, D. C.

Méltóságos Uram

Ghika főkonzul úr volt oly kegyes kérésünket eljuttatni Méltóságodhoz, amely szerint kiállításunk védnökségére kértük fel Méltóságodat és a Méltóságos Asszonyt. Addig is, amíg nincs módomban, hogy Méltóságodnak személyesen mondjak köszönetet a védnökség szíves elvállalásáért, engedje meg Méltóságos Uram, hogy úgy a magam, mint az American Hungarian Academy of Art többi igazgatói Iványi-Grünwald Béla és Kandó László nevében is [*neve nem szerepel a levélpapíron*] ezuton fejezhessem ki azt. Köszönetemet fejezem ki továbbá akadémiánk művészeti bizottsága nevében is és Bartók Tibor munkatársunk helyett is, akinek kitartó fáradozását, egyszerűségét és ambícióját az akció sikere szempontjából fontos kelléknek tekintjük.

Örömmel közlöm Méltóságoddal, hogy a kiállítás védnökei között George W. Wickersham, Nicholas Roosevelt és Lady Charles Rotschild (London) is helyet foglalnak.

Végül elnökségét kell kérjem, hogy akciónk iránti szíves jóindulatát nem személyesen kértém, de a kiállítás és az „Academy” annyira és állandóan igénybe vesz, hogy egy napra sem hagyhattam el New Yorkot.

Végtelenül köszönöm Méltóságodnak, hogy a február 24-i, vasárnap délutáni „Preview”-t jelentőségében személyes megjelenésével és annak megnyitásával eseményé avatja és maradok, Bartók Tibor nevében is

Megkülönböztetett tisztelettel és ragaszkodással

Aba-Novák”

2. levél:

Pelényi válasza febr. 21-én kelt és ebben közli, hogy „örömmel tekint a február 24-i délután elé”.

3. levél:

Aba-Novák levele Pelényinének:

„Méltóságos Asszonyom!

Hálás szívvel köszönöm meg szíves jóindulatát Iványi-Grünwald Béla Mester nevében is, amiért kiállításunk magas védnökségét elvállalni kegyes volt. Miután Méltóságos Asszonyomat a megnyitás alkalmával sajnálattal nélkülöztük, egyéb igénybevettsége folytán, másrészt nagy súlyt helyezek arra, hogy Méltóságos Asszonyom mint magas védnökünk a

lehetőségeken belül mégis informáltassék arról a kiállításról, melyet patronál, bátorkodom néhány fénykép reprodukciót megtekintés illetve informálódás céljából mellékelni. Ezek a fénykép reprodukciók – sajnos – nélkülözik egy kép éltető elemét, a színt és csupán fekete-fehér fragmentumak, de mégis nyújtanak valamelyes tájékoztatást.

Arra kérem még Méltóságos Asszonyomat, lenne olyan kegyes a mellékelt fényképeket megtekintés után hozzám, a Silberman Gallerybe (32. East 57-th Street New-York) visszazáraztatni, tekintettel arra, hogy pótlás beszerzése ...Budapestről hosszadalmas, másrészt a kiállításunk amúgy sem kedvező anyagi helyzetét megterhelné.

Fogadja Méltóságos Asszonyom újlagos hálás köszönetünk és így köszöntöm Méltóságos Asszonyomat úgy a budapesti, mint a New-Yorki Művészeti komité nevében is

megkülönböztetett tisztelettel és kézcsókkal
New York, 1935 III. 1-én.

Aba-Novák Vilmos⁷

4. levél:

A Carnegie-intézet (Pittsburgh) Szépművészeti osztálya nevében Homer Saint-Gaudens 1935. február 26-án levélben köszönte meg a Magyar Nagykövetségnek a kiállítási meghívást és érdeklődött, hogy Aba-Novák Vilmos meddig lesz Amerikában.

5. levél:

Pelényi 1935. március 1-jén kelt válaszlevelében közli, hogy a kiállítás két hétig tart és reméli, hogy Aba-Novák Vilmos még tovább lesz New York-ban, de nem ismeri a terveit részletesen.

6. levél:

Pelényi levele Kánya Kálmán külügyminiszternek:

„Washington, D. C. 1935. március 2-án.

Tárgy: Pelényi János m. kir. Követ new yorki utazása.

Az előkelő Silberman Galery-ban New Yorkban egy magyar festők kiállítása rendeztetett s a kiállítás rendezésére New Yorkba jött Aba-Novák Vilmos festőművész nagyon kért, hogy a kiállítást személyesen nyissam meg. Kérésének teljesítése elől nem zárkozhattam el egyrészt, mert Ghika főkonzul – utalással arra, hogy más országokban, nevezetesen a Londonban tartott kiállítást is a magyar követ nyitotta meg s hogy a new yorki kiállítás sikerétől függ nagyrészt azon idegenforgalmi akció, melyre a Kereskedelmi Minisztérium tetemesen áldozott s melynek célja amerikai művészköröket hazai festőiskoláinkban érdekelni – azt melegen pártolta, másrészt, mert az út alkalmat szolgáltatott arra, hogy Ghikával több kényesebb természetű függő ügyet megbeszéljek.

Végül Aba-Novák kérésének teljesítése mellett szólt azon megfontolás is, hogy a kiállításnak várható pénzügyi balsikerére való tekintettel ajánlatosnak tűnt elejét venni azon esetleges támadásnak, miszerint az azon körülményeknek tudható be, hogy nem voltam hajlandó a kiállítást személyesen megnyitni.

A képkiallítás megnyitásáról, melyen számos meghívott előkelő vendég vett részt, a nagyobb new yorki lapok behatóan írtak, s különösen a „New York Times” és a „New York Herald Tribune” azzal kapcsolatban több előnyös cikket közöltek a magyar művészetről.

Költségkímélés céljából a new yorki tartózkodást a lehető legrövidebbre szabtam.

Mivel a követség részére engedélyezett utazási alap már teljesen ki van merítve, a fenti utazással kapcsolatban felmerült kiadásaim abból fedeztet nem nyerhetek. Ez okból bátor vagyok Excellenciádat tisztelettel kérni, méltóztassék megengedni, hogy a költségeket a vezetésem alatt álló hivatal pénztárából kezeimhez kiutaltathassam és a vonatkozó utiszámlát a magas Központnak felterjeszthessem.

m. kir. követ⁸

Engedélyezték Pelényinek a költségek megtérítését, amely mindösszesen 116,85 dollár volt. Ennek dokumentumai is az iratok között találhatóak.

7. levél:

Március 4-én Homer Saint-Gaudens úr ismét írt

8. levél:

Pelényi márc. 18-án fogalmazta meg Gaudens számára a választ

9. levél:

Pelényi levele Aba-Nováknak:

„Nagyságos
Aba-Novák Vilmos úrnak
Festőművész
New York City.

Washington, D.C. 1935. március 8-án

Kedves Mester!

Feleségemet nagyon meghatotta figyelmissége, mellyel szíves volt egyes képeinek fényképeit neki megküldeni, hogy így legalább fekete fehéren, hamár nem is színekben, láthatósa, amit sajnos New Yorkban el kellett mulasztania. Engemet is nagyon érdekeltek a fényképek és fogadja kérem mindkettőnk hálás köszönését.

Sajnálom, hogy a fényképek között nem voltak az „Apostolok” képei, melyek New Yorkban annyira megragadták figyelmemet.

Kérésének megfelelően mellékelten visszaküldöm a fényképeket, ha azonban azokra nem volna sürgős szüksége, úgy én azokat szívesen elküldeném két, a modern festészet iránt nagyon érdeklődő amerikai muzeum-custosnak, akiknek neveit inkább nem említtem, s őket arra kérném, hogy megtekintés után a képeket küldjék vissza nekem.

További szép sikereket kívánva, vagyok

őszinte hive”

10. levél:

Aba-Novák levele Pelényinek

az Amerikai-Magyar Művészeti Akadémia levélpapírján:

„301 West 57th Street, N.Y. Március 12.

Méltóságos Uram!

Nagybecsű szíves válaszát köszönettel nyugtázom, s annak megfelelően bátorodom megküldeni a kívánt fotokat.

Hálásan köszönöm jóindulatú fáradozását ez ügyben, annyival is inkább miután nem személyes érdekeimet, hanem nemzeti kulturális ügyet segít diadalra vinni.

Ezzel kapcsolatosan bátorodom Méltóságodat arról a tervemről értesíteni, hogy az „American-Hungarian Academy of Art” maga adna ki fiatal amerikai festőművész növendékek számára ösztöndíjakat, a magyarországi nyári kurzuson való részvétel miatt.

Ez természetesen csak abban az esetben válik lehetségessé, ha a kiállítás és személyes rezsin felül érezhető összeg maradna a kiállítás jövedelméből, illetve privát eladásokból. Amennyiben illetékes tényezők figyelmét Méltóságod felhívja egyrészt a képekre, másrészt a célra, amelyet az eladások szolgálnak úgy Méltóságod közügyet támogat, továbbá tekintettel arra, hogy a tervbevett kiírt pályázat országos, ez pedig minden magyar propagandánál többet jelent.

Esetleges érdeklődők szempontjából már most közlöm, hogy prospektusunk a napokban jelenik meg, egy résztvétel díja New York – Budapest – New York (turista osztályon) 696 dollár. Az excursiot az American Express szervezi.

Roppant örülök és részemre felelte megtisztelő, hogy a Méltóság Asszonynak tetszettek a reprodukciók és miután előzőleg tévedésből az Apostol-fejek kimaradtak, bátorkodom azokat megküldeni.

Kézcsókom tolmácsolását kérve, köszöntöm Méltóságodat mély tisztelettel

Aba-Novák”

11. levél:

Pelényi 1935. március 20-ai válaszában írta, hogy a fényképeket továbbította és hogy „A levelében említett terv nagyon érdekes és remélem, hogy fáradozásait siker fogja koronázni.” *Pelényi a fotókat Pittsburgh-be, a Carnegie Institute Department of Fine Art részére küldte meg.*

12. levél:

Homer St. Gaudens 1935 április 1-jei levelében megköszöni Pelényinek az Aba-Novák képeiről készült fotókat.

13. levél:

A washingtoni követség aktacsomójában van – másolatban – Ghika György new-yorki főkonzul Aba-Nováknak írt levele is (dátum nélkül):

„Kedves Mester!

Tegnap kaptam Pelényi levelét, amelyben értesít, hogy érdekében összeköttetésbe helyezkedett a clevelandi szépművészeti muzeum (Museum of Art) igazgatójával, Mr. William Mathewson Milliken-nel. Tőle április 9-én angol nyelvű levelet kapott, [a levél eredetije is az iratok között van!] amelynek a magát érdeklő része magyar fordításban a következőképpen hangzik:

.... Köszönettel vettem levelét és az ehhez csatolt fényképeket. Szerettem volna az Aba-Novák kiállítását New-Yorkban látni, de pénzügyi nehézségeink folytán nem utazhatok annyit, mint amennyit szeretnék. Még vásárlásokra sincs pénzünk és így utazások, kiállítások megtekintése céljából, teljesen ki van zárva.

Végtelenül örültem a megküldött fényképeknek, mert az elmúlt nyáron Budapesten mindenütt kerestük Aba-Novák festményeit, de sajnos nem sikerült egyet sem látnunk. Én őt mindig a magyar festőművészek legkiválóbbjának tekintettem. Több képe különösen tetszik nekem és szerettem volna azokat eredetiben látni, mivel a színek oly sokat jelentenek.

Májusban esetleg mégis alkalmam lesz Washingtonba jönni, amikor talán látni fogom. ... stb.

Ez persze a közvetlen sikert illetően nem nagyon kecsegtető levél, de a későbbi fontos kapcsolatok szempontjából figyelemreméltó.

A második levél, [eredetije ugyancsak az iratok között van] amelyet nekem Pelényi megküld, Homer Saint Gaudens-től való, aki tudvalevőleg a Pittsburghi Carnegie intézet szépművészeti osztályának vezetője. A levél magyar fordításban a következőképpen szól:

„Most vettem kézhez Mr. Lerolle sürgönyét, amelyben ajánlja, hogy szerezzük meg Aba-Nováknak egy festményét a tervezett Nemzetközi kiállítás magyar osztálya részére.

Ennélfogva április 24-én reggel fel fogom keresni a Silberman galeriát az ügy megbeszélése végett.

Nem tudom, vajjon Aba-Novák úr még New Yorkban lesz-e akkor, de ha igen, örülnék, ha találkozhatnék vele.”

Ez már jobban hangzik és Bartók mondotta nekem, hogy 24-én találkozni fog Saint-Gaudens-szel.

Jelenleg nincsenek egyéb számottevő fejlemények, de amint örömömre hallok a képeladások szépen haladtak és gratulálok hozzá. Ismerőseim körében, sajnos, nem sikerült senkit sem rábírní arra, hogy a jelenlegi viszonyok között képet vegyenek. Ugy látszik most csak muzeumok vásárolnak, vagy pediglen tehetősebb magyarok.

A közeli viszontlátás reményében szívből üdvözlí

Ghika s. k. m. kir. Főkonzul.”

14. levél:

A new-yorki főkonzul, Ghika levele Pelényinek:

„1935. április hó 15.-én.

Kedves János!

Aba-Novákot értesítettem Saint Gaudens levelének tartalmáról, de nyílt ajtót törtem be, mert ő vele régebben összeköttesben állott Bartók útján és már meg is volt beszélve a new yorki találkozás, úgy hogy ezzel már nem kell tovább törődnöm.

Milliken levele tulajdonképen a „nesze semmi fogd meg jól”-nak szép szavakba való foglalása, tehát gyakorlati értékkel jelenleg nem bír. Talán a későbbi kapcsolatok szempontjából lehet hasznos.

Mikor jössz New Yorkba? Bartók ugyanis esdve kér, hogy a nekünk, illetőleg a kiállításnak és az Akadémia tervének kiváló szolgálatokat tett amerikai kritikusokat lennél szíves esetleges ittlétedkor lunchre hívni. Azt hiszen, hogy a terv magában véve nem is rossz, mert otthon is egy ilyen gesztus kétségtelenül jó benyomást fog tenni és eleve elveszi élet minden valószínűleg előhozott olyan fajta állításnak, hogy „mi nem voltunk hajlandók komoly támogatást nyújtani.” A kritikusok azt hiszem Vaughan, Jewell és esetleg még egy-két efajta legény lesznek, ami nem is egészen érdektelen.

A közeli viszontlátás reményében szívből üdvözöl

Georg

P.S. Aba-Nováknak írt leveletem mellékelem és az eredetieket visszacsatolom.”

Ugyanehhez az iktatószámhoz tették a később, 1937-ben történt nagyon érdekes – de egymást keresztező – levélváltást. Aba-Novák egy korábbi (1936-os?) személyes találkozás apropóján levelében tegezi Pelényi nagykövetet és lelkesen adja elő újabb tervét. Pelényi magázódva és lényegében a kérést visszautasítva válaszol Aba-Novák Vilmosnak.

15. levél:

Pelényi levele Aba-Nováknak:

„1937. Február 18-án.

Kedves Mester!

Szíves elnézését kell kérnem, hogy nem küldöttem meg hamarabb az itteni követség méreteit, melyeket pesti találkozásunk alkalmával kért volt. A förtelmes itteni hivatalos és társadalmi elfoglaltság miatt azonban nem akadt arra előbb a kellő idő.

Az American Federation of Arts május elején tartja washingtoni gyűlését, amint Pesten megemlítettem volt. Hálás volnék, ha mielőbb értesíteni szíves volna, vajjon azon időtájt megvalósítható volna-e Amerikába való kijövele, amit pesti találkozásunk alkalmával lehetőségként megemlített volt, illetőleg, hogy küldene-e ki képeket kiállítás céljára.

Ezt azért kérdezem, mert ha terve megvalósulna, úgy az American Federation of Arts számottevő tagjait meghívnám egy fogadtatásra, viszont, ha a terv megvalósulására kevés volna a kilátás, úgy ezen fogadtatás rendezésétől az azzal járó költségekre és zsúfolt programunkra való tekintettel ezévben elállanék.

Remélve, hogy Mestert vagy amerikai utja vagy jövő nyári hazai szabadságom alkalmával viszontlátom, vagyok őszinte hive

P.

Ui.: Feleségem sok üdvözetet küld.”

Arra vonatkozóan sajnos nincs adatunk, hogy Aba-Novák és Pelényi mit terveztek a washingtoni követség épületébe elkészíteni, amihez a méretek megküldésére volt szükség. Feltételezhetjük azonban, tekintettel arra, hogy Aba-Novák freskó-készítő korszakában vagyunk, hogy a követség épületébe is Aba-Novák freskó készítését tervezték. Aba-Novák ismételt amerikai látogatására azonban sem ebben, sem a következő években nem került sor.

Az előbbi Pelényi levél megszületése előtt néhány nappal Aba-Novák is írt a nagykövetnek:

16. levél:

Aba-Novák levele Pelényinek:

„Kegyelmes Uram!

Az elmúlt év szeptemberében történt megtisztelő látogatásod kapcsán bátorodom megbeszélés szerint a beszéd fonalát újra felvenni és rátérni az ez év tavaszán aktuális washingtoni művészeti kongresszus, illetőleg az azzal kapcsolatos kisebb keretű magyar kiállítás ügyére. Voltál olyan kegyes Kegyelmes Uram ezen kiállításra munkáimat (cca 10–15 kép) kalkulálni. Akkori megbeszélésünk alkalmával bátorkodtam jelezni, hogy képeim fotoit 1937. januárjában elküldöm, természetesen tájékoztatás céljából. Sajnos a helyzet úgy alakult, hogy a szegedi frescóm 360 négyzetméter munkaideje kitolódott november elejére. Ekkor érkeztem haza Budapestre, ahol azonnal munkába kellett vennem – váratlanul ért a dolog – a párisi 1937-es világiállítás magyar pavillonjának reprezentációs termeibe készítenő falképeket. Miután ez 220 négyzetméter terjedelmű, a munkaidő huzamosabb, aminek folytán a tervbevett, sőt részben elkezdett képeimet félre kellett tennem és így állott elő a helyzet, hogy ezidőszerint, bármennyire is fájlalom, nincsen módomban sehol sem szerepelni képek hiányában.

Mégis a véletlen hozza magával egy alkalmi magyar kiállítás megtartását Washingtonban, éppen a kongresszus időtartama alatt, és ez a következő: igen komoly formában egy művészeti akadémia tervezete adódott itt Budapesten külföldi érdeklődők és résztvevők részére. Ez felöleli a pikturát, sőt a zenét is, valamint a táncot is. A legjobb erők bekapcsolásával indulna el a dolog. Ebből kifolyólag bátorodom Neked Kegyelmes Uram, azt a propositiót megtenni, hogy 15–20 képből álló válogatott magyar kollekción állíttatnék ki a követségi palotában azzal a kifejezett tendenciával, hogy a kongresszus legsúlyosabb személyiségeinek bemutatassék nemcsak azért, hogy a magyar piktura iránt az érdeklődés ébrentartassék, hanem azzal a kifejezett céllal is, hogy felhívja illetékesek figyelmét a Budapesten létező külföldi művészeti akadémiaira.

Ezen intézmény ezidőszerint még nem alakult meg jogilag, még csupán discussiók folynak róla és egy magas személyiséget keresünk e pillanatban mint legfőbb védnököt, aki mellé megfelelő számu és sulyu intézőbizottságot fogunk választani.

Az általad Kegyelmes Uram oly jóindulattal, megértéssel és nagylelkűen felajánlott washingtoni lehetőséget illetőleg, következő javaslatot teszem: kegyeskedjél felkérni Csánky Dénes festőművészt, a szépművészeti muzeum főigazgatóját, valamint Gerevich Tibor egyetemi tanárt (Budapest, Pázmány Péter Tudományegyetem, Muzeum körút 8.), hogy válaszsza ki olyan 15–20 képet a washingtoni kongresszus tartamára, általad, Kegyelmes Uram rendezendő kiállítás céljaira, mely egyben propagatív eszköze lenne ennek a külföldiek részére létesítendő akadémianak.

Leghálásabb szívvel köszönöm meg Neked Kegyelmes-Uram kitüntető jóindulatodat és így köszöntelek megkülönböztetett tisztelettel és ragaszkodással kérve azt, hogy a Kegyelmes Asszonynak tiszteletteljes kézcsókjaimat tolmácsolni kegyeskedjél:

Budapest, 1937. Február 7.

Aba-Novák Vilmos

A képek összeválogatásánál javasolhatom Dr Kopp Jenő a Budapest Székesfővárosi Képtár igazgatóját, Budapest Egyetem utca, Károlyi Palota.”

1934 után (erről lásd később a kereskedelemügyi államtitkár levelét) tehát ismét felvetődött – most már művészeti területeket is bekapcsolva – a Budapesten szervezendő művészeti akadémia gondolata. Pelényi válaszelevele azonban nyilván lehűtötte a lelkes várakozást.

17. levél:

Pelényi válasza:

„Washington, D.C. 1937. március 6-án.

Kedves Mester!

Február 7-én kelt levele kereszteződött utolsó levellemmel.

Sajnálattal értesültünk, hogy ezidőszert képek híján nincsen módjában szerepelni.

Nagyon érdekelt, amit a Művészeti Akadémia tervezetére vonatkozólag írt és remélem, hogy fáradozásai sikerrel fognak járni. Hozzáfűzöm azonban, hogy egy hozzáértő nekem itt azt mondotta, hogy itt nem kedvezőek a kilátások arra, hogy Párison kívül máshova is menjenek fiatal amerikai művészek tanulmányokat folytatni. Még a római alapítványos helyeket is nehezen tudják betölteni. Kellő pénz felett nem rendelkeznek. Mestrovicnek egy hasonló kísérlete is dugába dőlt ezen okok folytán.

Ami abbéli javaslatát illeti, hogy kérjem fel Csánky és Gerevich urakat, hogy válasszanak ki 15–20 képet egy a washingtoni kongresszus tartamára itt rendezendő kiállítás céljaira, úgy sajnálattal kell értesítenem, hogy ezt több oknál fogva nem tehetem meg.

Én magam ugyanis nem léphetek fel kezdeményezően s erre a szerepre azoknak kell vállalkozniok, akik a kiállításban odahaza érdekelve vannak. Ha én ezt, mint kívülálló, hoznám javaslatba, amit levelezés útján amúgyis nehéz megtenni, úgy vagy azt a benyomást kelthetném, hogy pápistább vagyok a pápánál, vagy hogy valami különös érdekem fűződhetik hozzá, s a természetes reakció az volna, hogy ha egy külképviseleti hatóság részéről történik a kezdeményezés, úgy fizesse az, illetőleg a Külügy a szállítási, biztosítási, stb. költségeket. Mindezeket el akarom kerülni.

Különben is egy Amerikába kiküldendő kollekciónak prima primissimának kellene lennie ahhoz, hogy itt figyelmet keltsen. Ehhez járul, hogy művészeti szempontból Pesten egy képet kitűnőnek tekinthetnek és világ-standard szempontjából az is volna, s emellett mégsem volna alkalmas arra, hogy az itteni körökben különösebb feltűnést keltsen. Ezért előbbi alkalmakkor elkövetett hibák elkerülése végett kívánatos volna a kollekcióról, vagy jobban mondva az erre tekintetbe jövő képekről fényképeket ide küldeni, hogy itt műértők által megállapíthatassuk, hogy azokkal kellő hatást el lehet-e érni.

Egészen eltekintve az erre hiányzó időtől, nekem az a meggyőződése, hogy ezidén már amúgyis lekéstünk arról, hogy az American Federation of Arts május elején tartandó gyűlése alkalmából kiállítással szerepeljünk. Az American Federation of Arts programját már most csinálja(k) s véglegeset nem tudván nekik még bejelenteni, mindenképp kerülendők tartok mindolyat, amit ők később bolondításnak tekinthetnének.

Hozzájárul még az a szempont is, hogy alig érné meg a költségeket egy kollekciót Washingtonba szállítani csak azért, hogy az az itteni követségen legyen kiállítva, s ha már kiküldenek kollekciót, a dolgot úgy kellene rendezni, hogy az más fontosabb városokban is szerepeljen.

Jól tudja, hogy ezeket a kiállítási programokat jó előre kell megcsinálni, amire éppen-séggel hiányzik az idő.

Véleményem ezért az, hogy ne hamarkodjunk el a dolgot ezidén s hagyjuk azt jövőre, amikor biztosra vehetjük, hogy tisztázva lesznek a szállítási s azzal összefüggő kérdések is s az amerikai kiállításokat jóelőre meg lehet rendezni.

Hogy ne vesszen el túl sok értékes idő (nyáron úgy sem látogatnak itt meg kiállításokat) esetleg számba jöhetne az, hogy nem Washingtonnal kezdenők a kiállításokat, hanem azokat inkább a követségen fejeznők be.

Ez esetben a Federatin of Arts egyes tagjaival Washingtonban finalizálni lehetne egyetmást azon benyomások alapján, melyeket a kollekciónak előző kiállításain szereztek és közben kellőképpen megemésztettek.

Sok szívélyes üdvözléssel feleségem részéről is.”

18. levél:

A chicagói konzul, **Medgyesy László** értesítése a M. Kir. Külügyminisztériumnak:

„Chicago, Ill. 1937. április 7-én.

Tárgy: Aba-Novák Vilmos festőművész kitüntetése a chicagói XVI. nemzetközi vízfestmény kiállításon. *1 melléklet.*

Van szerencsém tisztelettel jelteni, hogy Aba-Novák Vilmos festőművész Chicagói Art Institute-ban a folyó évi március 16-tól május 16-ig tartó XVI. nemzetközi vízfestmény kiállításon szereplő „Állatvásár” című tempera festményét, a kiállítás második díjával: a 400 dolláros Watson F. Blair díjjal tüntették ki.

A kiállítás katalógusát tisztelettel felterjesztem.

Aba-Novák Vilmosnak ez volt a második szereplése Chicagóban. A múlt évi kiállításra is meghívást kapott és egy művével szerepelt.

Medgyesy László s. k. m. kir. konzul.”

(A kiállítás katalógusa megtalálható az iratok között).

19. levél:

Pelényi levele Aba-Nováknak:

„Aba-Novák Vilmos
Bpest. I. Zsolt u. 7.

1937. április 15-én.

Kedves Mester!

Őszinte örömmel értesültem a chicagói XVI. nemzetközi vízfestmény kiállításon elért nagy sikeréről s ez alkalomból fogadja legszívélyesebb szerencsekívánataimat.

Sok üdvözléssel.”

20. levél:

Aba-Novák levele Pelényinek:

„Nagyméltóságú Pelényi János urnak, meghatalmazott miniszter
Washington

Elnézést kell kérnem Kegyelmes Uramtól, hogy március 6-i megtisztelő szíves soraira, késve válaszolok. Ennek oka az, hogy a szóbanforgó washingtoni szereplést mindenképen egy magyar propaganda körébe vágó mozzanatnak gondolom perfektuálni és erre vonatkozólag a helyzetek és adottságok még nem voltak meg teljes egészében, sőt ma sincsenek annyira kifejecesedve, hogy egy kész propozícióval, még konzekvenciákat is vállalván, bárki is kiállna. Ez azonban jó mederbe terelődött akkor, amikor Pécs városa egy

magyar műhely iskola létesítésére gondolt: fresco-festészet, üvegablak, kő- és fa-faragás, általában „alkalmazott művészet”. Ennek az ügynek jó aktualitást fog tudni adni a magyar pavillon párizsi nemzetközi kiállításán, amelyről szóló ismertetéseket és reprodukciókat annakidején Kegyelmes Uramnak elküldöm, mielőtt meglesznek. Magam részéről a lehetőségek sorába tartozik, hogy esetleg január, februárban kimenjek New-Yorkba. Igyekszem perfektuálni azt, ami idén rajtam kívülálló okokból elmaradt. Így arra kérem Kegyelmes Uramat, hogy magas, kitüntető jóindulatát ezen ügy irányában a részünkre tartsa fenn és ősszel a kellő időben kezdeményező lépések általunk meg fognak tétetni.

Tiszteletteljes kézcsókjaim kérem tolmácsolni a Kegyelmes Asszonynak, Kegyelmes Uramat pedig megkülönböztetett tisztelettel köszönti

Kész híve

Aba-Novák Vilmos

Bpest, 1937. május 6.”

(MOL. K 106. M. Kir. Külügyminisztérium washingtoni nagykövetség iratai, 64. csomó, 24. tétel, 133/1937)

A „New York City American” 1935. február 23-ai száma előzetes kritikát közöl Aba-Novák és Iványi Grünwald kiállításáról Malcolm Vaughan tollából.

(MOL. K 130. M. Kir. Főkonzulátus, New York iratai, 6. csomó, 11. tétel-15/6. 1935.)

A következő irategyüttes Aba-Novák 1935-ös new yorki kiállításáról szól:

1.levél:

Tormay Géza, a, m. kereskedelemügyi minisztérium államtitkára levelében jó hírt közölt Ghika konzullal:

„Budapest, 1934. december 30-án.

Kedves Barátom!

Tisztelettel értesítelek, hogy Szolnok város közönsége az Amerikai Magyar Festőművész Akadémia propagandájának céljaira 3000 pengőt megszavazott. Ezzel kapcsolatban az egyesített idegenforgalmi hitel terhére ezen propaganda céljaira 3000 pengővel hozzájárult.

Ezen összeg a MÁV útján közvetlenül Szolnok város polgármesterének kezeihez lesz kifizetve. Ez ügyben Téged Aba-Novák Vilmos festőművész úr a közel jövőben fel fog keresni.

Tisztelettel kérlek, hogy őt, illetve előadandó kérését szíves támogatásodban részesíteni méltóztassál.

Szívélyesen üdvözöl igaz híved Tormay”

Ebből a rövid levélből derül ki, hogy az Amerikai-Magyar Művészeti Akadémia létrehozásának a gondolata valószínű, hogy Szolnokról, a szolnoki művésztelepről, vagy éppen Aba-Novák Vilmostól származik.

Az **Amerikai Magyar Népszava** 1935. január 26-ai száma adja hírül, hogy Aba-Novák Vilmos, „a modern magyar képzőművészet világhírű reprezentánsa”, New Yorkba érkezett jan. 25-én reggel a „Manhattan” hajóval. A cikkből kiderül, hogy „Aba-Novák Vilmos néhány régebbi festményét már ismeri Amerika művészvilága, amennyiben néhány évvel ezelőtt a College of Art Association rendezésében bemutatott modern magyar festőművészeti kiállításán a legnagyobb sikereket Aba-Novák képei érték el, s a legsúlyosabb szavú amerikai műkritikusok is hosszú hasábos cikkeket írtak Aba-Novák művészetéről.

Aba-Novák Vilmos nemcsak kiállításának meg rendezésére érkezett Amerikába, hanem azért is, sőt főleg azért, hogy mint a Budapesten megalakult „American-Hungarian Academy of Art” társigazgatója propagandát csináljon ennek a nagyszerű magyarországi festőiskolának a fiatal amerikai festőművésznövendékek körében.

Tavaly az American-Hungarian Academy of Art titkárát: Bartók Tibort, az Amerikában is ismert kitűnő magyar újságíró-t küldte ki Amerikába, hogy felhívja az amerikai képzőművészeti világ figyelmét a magyarországi festőművészeti nyári iskolára, amely római és párizsi hasonló iskolák mintájára alakult.

Aba-Novák Vilmos és Iványi Grünwald Béla képeit az A. G. E. Silbermann galériában fogják kiállítani, ugyanott, ahol néhány évvel ezelőtt a College Art Association rendezte nagyszerű kiállítását.

Munkatársunk beszélt Aba-Novák Vilmostal, aki először van Amerikában. „Nehezen tudom szavakba foglalni” – mondotta –, „hogy milyen mélyeséges impressziókat keltett bennem mindaz, amit már az első órákban láttam New Yorkban. El vagyok ragadtatva a várostól és nagy örömmel nézek az elkövetkező hónapok elé, amiket itt tölthetek Amerikában.”

Elmondotta Aba-Novák Vilmos azt is, hogy amerikai tartózkodása alatt is akar festeni s éppen ezért rövidesen stúdiót bérel magának New Yorkban. New Yorkon kívül azonban fel akarja keresni Amerika többi nagy városait is, különösen a festőművészeti gócpontokat, azokat a városokat, ahol szépművészeti muzeumok vannak.”

Ghika György new-yorki magyar konzul 1935. febr. 14-én levélben fordult a The New York Times újságírójához, Louis Wiley-hez, értesítve a kiállításról, jelezve a megnyitón résztvevő protokoll személyek névsorát és kérve a híradást a kiállításról.

Kánya Kálmán külügyminiszter 1935. február 18-án rádiótávíratot küldött Ghika konzulnak: „Huszonnegyedikén megnyíló Aba-Novák–Iványi-Grünwald festőművészek kiállítása erkölcsi támogatásban részesíthető.: Kánya”

1935. február 26-án a **New York Sun** hírül adta, hogy Pelényi János megnyitotta a kiállítást. A megnyitón jelen voltak Mr és Mrs. John Schiff, Lady Rotschild of London, Nicholas Roosevelt, Baroness Antonia de Hatvany, Mr és Mrs. Joshua Cosden and Mrs. Greenough Townsend.

A kiállítás megnyitójáról beszámolót közölt a **The New York Times** február 26-ai száma.

2.levél:

Aba-Novák levele Ghika konzulnak

az „American-Hungarian Academy of Art levélpapírján:

„1935. Február 28.

Méltóságos Ghika György Magy. Kir. Főkonzul urnak
New York, N.Y.

Méltóságos Uram,

Alábbiakban bátorkodom Méltóságod elé terjeszteni javaslatomat az Amerikai Magyar Festőakadémia ügyében. A Magyar Királyi Kultuszminisztérium Művészeti ügyosztálya, valamint az összes illetékes tényezők, s általában a hazai közvélemény fokozott figyelemmel kísér minden olyan jelenséget, amely képzőművészetünk nemzetközi fórumokon szerzett fémjelzését dokumentálja.

Igy, mint az „American Hungarian Academy of Art ezidőszerint New Yorkba delegált tanára fokozottabban érzem azt a felelősséget, melyet az akció reám hárít. Elősegíteni akarván azt, hogy ez az akció minél melegebb és őszintébb rokonszenvet váltson ki itteni illeté-

kes amerikai képzőművészeti körökben és a közvélemény körében is, az a terv alakult ki, hogy 4 egyenlő 650 dolláros ösztöndíjat adományozunk megfelelő jury útján, tehetséges növendékek részére. Erre az Egyesült Államok területére pályázatot írunk ki, a beküldött pályamunkákat itt New Yorkban kiállítanánk és a jury útján kijelölt négy díjnyertes ösztöndíjas növendéke volna ez évben az akadémiának.

Az ösztöndíj nyertesei, – mint az akadémia többi növendékei – 87 napos európai uton vennének részt, amelyből 67 napot töltenének Magyarországon munkával.

Ez a new yorki ösztöndíj-kiállítás egymagában óriási publicitást és lökőerőt adna akciónknak, – másrészt a leghatározottabban érvényesülne az a tendencia, hogy az akadémiai akció nemcsak turisztikai, hanem első sorban kulturpropagandisztikus ügy.

Az akció sikere nemcsak az akadémia sikere csupán, hanem az egész magyar kultúra ügye.

A négy egyenkint 650–650 összesen tehát 2600 dollárnyi ösztöndíjat úgy gondolom előteremteni, hogy ezennel felajánlom a jelen kiállításomon szereplő képeim közül bármelyiket abból a célból, hogy azt egy-vagy-több muzeumbarát megvásárolja, a vételárat mint a négy ösztöndíj összegét az American Express Company pénztáránál befizesse, [*beszúrva tintával:*] (és ezzel) négy tehetséges, de szegény növendék részvételét lehetővé tegye.

A kép hova fordításáról az az elgondolásom, hogy azt a vásárló, vagy vásárolók ajánlják fel egyik new yorki muzeumnak.

Nagyon kérem Méltóságodat, hogy az ügy utnak indítását időbelileg mielőbb megindítani Méltóztassék, mert az előrehaladott igény miatt már csak néhány hét áll rendelkezésünkre ez akció lebonyolítására.

Fogadja Méltóságod az ügy iránti szives jóindulatáért előre is hálás köszönetemet, s maradok tisztelő hive, [*tintával:*] megkülönböztetett tisztelettel

Aba-Novák

[*Utólag, tintával írva a levélhez:*] Pótlólag kell közölnöm Méltóságos Urammal, hogy miután a nyári utazás tartama alatt az „Italia ...*[olvashatatlan szó]*” hajós vállalat felemelt tarifával működik, az általam megadott 600 dolláros New Yorktól –New Yorkig szóló 3 hónapos út 650 dollárra emelkedik.

A kiállításról kritikát közölt a **The New York Times** március 3-ai száma, a **The New York Post** és a **Sun** március 2-ai száma.

1935. március 15-én ismeretlen (valószínű, hogy Ghika konzul) levelet írt Whitnes asszonynak, felhíva a figyelmet Aba-Novák kiállítására.

3.levél:

Bartók Tibor levele Ghika főkonzulnak 1935. jún. 14-én:
(részletek)

„Annak a tevékenységnek, amelyet a magyar művészet érdekében az elmúlt másfél év alatt kifejtettem, mintegy következményeként felmerült az a terv, hogy az eddigi kísérletek és „ad hoc” jellegű magyar művészeti akciók eredményeinek összefogásával meg kellene szervezni a magyar művészetek állandó karakterű itteni képviselését...”

A terv szerint létesíteni kellene a new yorki művészeti negyedben, „Contemporary Hungarian Painters' Galleries” cím alatt működő, szerény de igen finom és magas színvonalon álló állandó magyar galériát, amelyben – a season idején – havonként változó csoportban bemutatnánk a modern magyar piktorok és szobrászok műveit. ...

...ez a galeria állandó hírszolgálatot nyújtana a lapoknak a magyar művészeti élet eseményeiről....Berendezne ezenkívül egy kis gyűjteményt a már elhalt és még élő magyar művészek műveiről készült fényképekből és a munkásságukról szóló könyvekből...

Állandó kontaktust tartana fenn a múzeumokkal és az „American Federation of Art” keretében működő művészeti intézményekkel miáltal gyakran bejuttatna magyar festményeket amerikai nemzetközi kiállításokba.

Mint üzleti tevékenységet kifejtő galéria, amely képek eladásával is foglalkozik természetesen, – eredményesen tevékenykedhetne abban az értelemben is, hogy az amerikai muzeumok sorozzanak be állandó modern gyűjteményeikbe magyar festményeket is. Emellett a művelt középosztály és a magasabb körökben finom eszközökkel népszerűsítene a magyar festők műveit, amelyek magas kvalitásuk mellett igen alkalmasak antique és modern lakások dekorálására egyaránt.

A kiállítások megnyitói olyan társadalmi és művészeti esemény színvonalára helyezné, hogy azokon a művészeti és társadalmi élet képviselői egyaránt megjelenjenek.

Rendkívül fontos a tervezett galéria működésével kapcsolatban az, hogy a megszerzett művészeti presztízstünköt ad hoc vállalkozások, esetleg gyenge vagy éppenséggel talmi értékű művek bemutatása ne veszélyeztesse.

Ebből a szempontból igen fontos az amerikai magyar művészek megfelelő kezelése, irányítása, művészeti szempontból az őket megillető hely megjelölése és amennyiben értékes tevékenységet fejtenek ki, ennek a mi programunkba való beállítás.

Különösen néhány itt élő kiváló illusztrátor magunkhoz kapcsolása által gyarapodhatnánk.

Tekintettel arra, hogy A LÉTESÍTENDŐ galéria és annak aktivitása a művészeti célokra kívül messzebbmenő magyar érdekeket és célokat is szolgálhatna eredményesen, szükségesnek tartanám, hogy annak irányítását a következő testület végezze.

1. Advisory Board. Olyan magyar és amerikai művészeti és intellektuális egyéniségek tagsága mellett, akik a művészeti színvonalat biztosítanák és akik az ügyvezető titkár, vagy igazgató által előkészített és feldolgozott terveket elhatároznák és megvalósítanák.

2. Sponsors. A védnökök sorába olyan – művészeti téren nem aktív, – főleg társadalmilag prominens emberek foglalnának helyet, akik a magyar művészet iránti szeretetből vennék részt a munkában és esetleg azt anyagilag segítenék.

3. Treasurer. A fenti testületben helyet foglaló magyar külképviseleti vezetők bizalmából az anyagi ügyeket intézné.

4. Ügyvezető titkár, vagy igazgató, aki ugyancsak a hivatalos magyar körök bizalmából az adminisztrációt és a galéria vezetését intézné. Ezért csekély dotációt és a galéria forgalmából százalékos részesedést élvezne.

A galéria megnyitása után, a fentemlítt testületekben helyet foglaló tagok közreműködésével összel kellene elhatározni és megvalósítani az „American Hungarian Art Society” című intézmény létesítését. Intellektuális és társadalmilag prominens emberek közreműködésével ez a testület azután már nemcsak a magyar piktúra és szobrászat promotálásával foglalkozna, hanem felvenné programjába az irodalom, a zene, a színházművészet, stb. ismertetését és támogatását is.

A galéria megvalósítása körül felmerülő technikai részletekre nézve bátorítanom értesíteni méltóságodat, hogy az 53-ik és 54-ik utcában, az Ötödik Avenue közvetlen közelében néztem igen alkalmas helyiségeket, amelyeknek havi bérlete 80 és 125 dollár között váltakozik.

Az úgy megindításához tehát mintegy 500 dollárra volna szükség. Ez az összeg elegendő volna a helyiség bérletére öszig. Továbbá a berendezésre és az elköltött 300 dollárnyi összeg után fennmaradó 200 dollár fedezné öszig a költségeket.

Feltehető, hogy amennyiben megnyerhető és biztosítható néhány vezető állásban lévő és magyar származású intellektuális támogatása, akkor a galéria és az egyesület védnökei valóban áldozatok árán is készséggel támogatják majd vállalkozásunkat, s tekintettel továbbá arra, hogy az üzleti tevékenység is kecsegtet bizonyos – nem túlzottan optimista – reményekkel, a galéria idővel önfenntartó szervvé nőheti ki magát. Ennek ellenére előnyös volna, ha a hivatalos magyar körök (Kultusz minisztérium, Külügy, esetleg a Miniszterelnökség és a Kereskedelemügyi Minisztérium együttes erővel) legalább néhány hónapra biztosítanák a galéria nyugodt fejlődését és munkáját.

Ez a szubvencio mintegy havi 200 dollárra tehető, cca 6 hónapra keresztül.

Nem lehetetlen azonban, hogy amennyiben az „Art Society” megszervezéséhez idejében és ügyesen hozzáfogunk, akkor tagdíjából is össze fog gyűlni annyi, hogy a hivatalos körök részéről a télen már csak – egyrészt az erkölcsi támogatást kell majd igénybe vennünk, másrészt azt, hogy a galéria számára kiküldendő festményeket állami költségen intézzék. ...

Nagyon kérem Méltóságos Uram szíves értesítését, hogy elvileg megvalósíthatónak méltóztatik-e tartani a tervet és kíván-e Méltóságos Uram egy teljesen részleteiben kidolgozott tervet?

..... Hálás köszönet Méltóságos Uram az ügy iránti szíves érdeklődéséért és maradok tisztelő híve

Bartók Tibor

Hogy született-e válasz Bartók Tibor levelére, arra vonatkozóan nincs adatunk.

(K 130. M. Kir. Főkonzulátus, New York iratai, 8. csomó ,18/d-1935).

A fentebb közölt írásokon túl a Magyar Országos Levéltárban még néhány kisebb, de nem jelentéktelen irat őrizi Aba-Novák napjainak egy-egy mozzanatát.

Karafiáth Jenő M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi miniszter számára 1932. június 28-án készítette el felterjesztését a szegedi Ferenc József Tudományegyetem gazdasági hivatala (iktatva a VKM-ben: 18700/1932). A felterjesztésben jelentik, hogy „Aba Novák festőművésznek a Templomtéri keresztelőkápolna freskómunkáira az építési hitelből 250 pengő előleget” folyósítottak.

(MOL K 636. 598. doboz,-Aba-Novák Vilmos)

Ezzel a témával függ össze egy későbbi ügyirat is. A M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 27. 462/1935. sz. aktájában az alábbi **Aba-Novák által írt kérvényt** találjuk:

„Nagyméltóságú Hóman Bálint urnak
M Kir. Vallás és Közoktatásügyi Miniszter.
Budapesten.

Kegyelmes Uram,

Alulírott azon tiszteletteljes kéréssel fordulok Kegyelmes Uramhoz, hogy engedélyezni kegyeskedjék, úgy az én, mint tanítványom, Gajdos János beutalását étkezéssel együtt a szegedi Horthy kollégiumba, hozzávetőlegesen 10–14 napi időtartamra.

Kérésem indokolom azzal, hogy az 1933-ban általam készített szent Demeter Csonkatorony Baptistériummá renoválva-freskóit a szükségszerűen bekövetkező műszaki-rágások miatt retussálnom kell. Ehhez egy segítő is szükséges, akit Gajdos Jánosban már megtaláltam.

Kérem Kegyelmes Uramat, hogy beutalásunkat engedélyezni kegyes legyen. A munkálatokat szeptember vége felé kezdenék meg.

Megkülönböztetett tisztelettel köszöntöm Kegyelmes Uramat.

Aba-Novák Vilmos

Szolnok, Művésztelep 1935. szept 10.”

Az ügyintéző a legmelegebb pártolással ajánlja az engedély megadását. A kedvező döntést szeptember 19-én közölték Aba-Novákkal:

„Értesítem, hogy Festőművész Urnak és Gajdos János munkatársának megengedem, hogy f. évi szeptember végétől kétheti időtartamra fejenként és naponként 2.50 pengő térítési díj ellenében a szegedi Horthy Miklós Kollégiumban lakást és ellátást kapjon.”

Ugyanebbe az ügyiratba (24.148/1936) helyezték el Aba-Novák 1936. július 8-án kelt hasonló tárgyú kérvényére (sajnos a kérvény nincs meg!) született választ is. A kérvény alapján a minisztérium engedélyezte, hogy Aba-Novák Vilmos és segítői a Horthy Kollégiumban lakhassanak.

(K 636 – 468. doboz, 1932–1936. 1 tétel, Aba-Novák)

A szegedi Hősök kapujának freskója Aba-Novák egyik legjelentősebb köztéri alkotása. Ennek készítésével kapcsolatban is találunk iratokat az Országos Levéltár gyűjteményében. A 26 659/1937. ikt. sz. ügyiratban az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács nevében 1937. július 5-én Tihamér Lajos miniszteri tanácsos, ügyvezető igazgató levélben jelenti Hóman Bálint miniszternek, hogy „a Tanács felülvizsgálta Aba Novák Vilmos festőművésznek a szegedi hősök kapuján készített falfestési munkáit, valamint a homlokzaton elhelyezett két címerképet és azokat a művészi követelmények szempontjából megfelelőnek találta.

Fentiek értelmében szerencsém van Nagyságodnak tisztelettel javasolni a falfestési munkák átvételét.”

Július 15-én elkészült egy pro domo az ügyiraton, hogy a „szegedi hősök kapuján készített freskók (Aba Novák munkája) átvehető”, de hetekig nem történt semmi.

Aba Novák rövidesen levélben fordult a miniszterhez:

Aba-Novák levele Hóman Bálint miniszterhez

„Kegyelmes Uram!

Az irántam mindenkor tanusított magas jóindulat ad nekem bátorságot ahhoz, hogy so-
raimmal – Kegyelmes Uram – felkeresselek. Azzal a tiszteletteljes kéréssel bátorodom
előállani, hogy illetékes ügyosztálynál lennél kegyes megmozgatni azt az aktát, amely ki-
utalja nekem a szegedi Hősök Kapuja freskói után még járó 8.700 pengő járandóságomat.
Hetek óta pénzhány miatt tétlenkedem és lesem a postást – hiába!

Helyzetem röviden: Több mint egy éve kizárólag falképekkel foglalkozom egyéb képem
nincs. A Párisi kettő történelmi falkép önköltségi áron készült, ugyanis Kegyes voltál –
Kegyelmes Uram – felhívni figyelmemet arra, hogy ez a kettő falkép itthon a kiállítás után
megfelelő helyen felállíttatik – véglegesen. Ez arra kötelezett, hogy állandó, időálló anyagra
és anyagból állítsam őket elő. Ez meg is történt. És míg a többi festő az építési költség ter-
hére megkapta a megmunkálendő falat, én magam állíttatam elő a 220 m² műmárvány
alapozású égerfalemez szerkezetet – a szűkre szabott honoráriumból.

Kegyelmes Uram! Ez nem panasz, csupán meg kellett magyaráznom, hogy dacára sok
munkámnak, mégis bajba kerültem nem csupán kivülem eső, kalkulatív okokból, hanem a
Szegedi Hősök kapuja aktája lassú tempója miatt.

Bocsáss meg, Kegyelmes Uram, hogy soraimmal zavartalak, de kérlek nagyon, lennél ke-
gyes megmozdítani ezt a 8,700 pengőt. Már nem bírom a tétlenséget! És az élet sokrétű
zaklatásait.

Jól tudom, hogy kérésem meghallgattatik, és így hálásan köszönöm meg Kegyelmes
Uram újlagos jóindulatodat, megkülönböztetett tisztelettel és ragaszkodással

Aba-Novák Vilmos

Budapest 1937 júl. 23. I. Zsolt u. 7. T: 1-558-25”

Ottó osztálytanácsos úr azonban csak 1937. aug. 13-án intézkedett:

„A szegedi Hósi kapu freskója (Aba-Novák munkája) 18.000 P-be kerül. Ebből a

24.690/1936. IV. sz. ügyirattal 4500 P

a 25.629/1936 IV. sz. –„– 5000 P

összesen: 9500 P

kiutaltatott.

Az Orsz. Irodalmi és Művészeti Tanács iktatott jelentése szerint a freskó felülvizsgáltott és átvehető. A tiszt. díj hátralék

18.000.–P

–

9.500.–P

8.500.–P

Aba-Novák Vilmos festőművésznek az előirt igazolások mellett szabályszerű nyugtára kiutalható.

Kiutalandó a szegedi 30.000 P hozzájárulás terhére.”

A 8.500 pengőt kiutalták, de egyuttal a művésztől kértek egy garancia levelet, amelyet Aba-Novák így fogalmazott meg:

„Nyilatkozat

Alulírott ezennel kijelentem, hogy a Szegeden 1936-ban készült Hősök Kapujára megfestett al-fresco technikával készült falfestményemért, a technikai kivitelért felelősséget válllok öt évi szavatosságot válllok.

Budapest, 1937. Aug. 25.

Aba-Novák Vilmos

Budapest I. Zsolt utca 7.

Tanú: István
Rozgonyi Zoltán”

(MOL K 636-1937. 1941-1 Aba-Novák Vilmos)

Egyelőre ennyit sikerült felderíteni a különböző hivataloknak írt Aba-Novák levelek és reá vonatkozó iratok közül. A kutatást sokkal több helyen elvégeztem, mint amiről itt hírt adok, de sajnos nem mindenütt jártam sikerrel. Feltételeztem – többek között –, hogy a külföldön rendezett kiállítások során kapcsolatba kellett lépnie a művésznek a követségekkel, hogy a különböző külföldön elnyert díjakról egy pár sor szerepel a követségi iratok között. Lehetséges, hogy vannak ilyenek, de eddig nem bukkantam ilyen iratokra!

Mindezek ellenére így is nagy öröömre szolgált, hogy az általam nagyon sokra becsült művész és alkotásai jobb megismeréséhez e néhány adalékkal hozzájárulhattam.

